

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ШТАТНОЇ СТРУКТУРИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

CHARACTERISTICS OF THE ORGANIZATIONAL AND STAFF STRUCTURE OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE AS A SUBJECT OF PROTECTION OF STATE SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITY

Бережної С.М., аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті проаналізовано нормативно-правові акти, які закріплюють організаційно-штатну структуру Служби безпеки України. На підставі чого зазначено, що організаційно-штатна структура Служби безпеки України дозволяє визначити цей орган як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Особливо зважаючи на той факт, що в структурі безпосередньо існують підрозділи які забезпечують захист державного суверенітету та територіальної цілісності (підрозділи військової контррозвідки, контррозвідки, захисту національної державності, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів, досудового слідства, охорони державної таємниці, Антитерористичний центр при Службі безпеки України);

В результаті, автором, сформульовано ряд ознак, які характеризують останню:

– дуальний підхід щодо визначення такої структури, що дозволяє визначати її у: широкому значенні як сукупність усіх підрозділів Служби безпеки України; вузькому – до такої структури входять виключно ті структурні підрозділи, що здійснюють захист державного суверенітету та територіальної цілісності (підрозділи військової контррозвідки, контррозвідки, захисту національної державності, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів, досудового слідства, охорони державної таємниці, Антитерористичний центр при Службі безпеки України);

– безпрецедентна законодавча регламентація організаційної та штатної структури Служби безпеки України, з можливістю її оперативної зміни, під час особливого періоду, котра забезпечує стійкість останньої;

– це певна модель, яка заснована, переважно на вертикальних зв'язках, а тому в цій моделі привалює саме вертикальна побудова структурних підрозділів СБ України за профілями основних напрямів діяльності, де пріоритетним є захист державного суверенітету та територіальної цілісності;

– встановлення вертикальних і горизонтальних зв'язків, на підставі яких виникають і розвиваються усталені зв'язки між структурними підрозділами, що забезпечує уніфіковану роботу Служби безпеки України в сфері оборони державного суверенітету та територіальної цілісності;

– організаційна структура Служби безпеки України йде в розріз із принципом територіальності, який пов'язаний із адміністративно-територіальним поділом країни, натомість існують й інші структурні підрозділи «поза межами територіального розподілу».

Ключові слова: Служба безпеки України, державний суверенітет, територіальна цілісність, організаційно-штатна структура, система, архів, освітній процес, експертизи.

The article analyzes the regulatory and legal acts that establish the organizational and staff structure of the Security Service of Ukraine. On the basis of which it is stated that the organizational and staff structure of the Security Service of Ukraine allows defining this body as a subject of protection of state sovereignty and territorial integrity. Especially taking into account the fact that the structure directly includes units that ensure the protection of state sovereignty and territorial integrity and other units that contribute to the work of the latter.

As a result, the author formulated a number of features that characterize the latter:

– a dual approach to defining such a structure, which allows defining it in: a broad sense as a collection of all subdivisions of the Security Service of Ukraine; narrow – such a structure includes only those structural units that carry out the protection of state sovereignty and territorial integrity (units of military counterintelligence, counterintelligence, protection of national statehood, counterintelligence protection of state interests in the field of information security, fight against terrorism, and protection of participants in criminal proceedings and law enforcement officers bodies, pre-trial investigation, protection of state secrets, Anti-terrorist Center under the Security Service of Ukraine);

– unprecedented legislative regulation of the organizational and staff structure of the Security Service of Ukraine, with the possibility of its operational change, during a special period that ensures the stability of the latter;

– this is a certain model, which is based mainly on vertical connections, and therefore, in this model, the vertical construction of the structural units of the Security Service of Ukraine according to the profiles of the main areas of activity, where the priority is the protection of state sovereignty and territorial integrity, prevails in this model;

– establishment of vertical and horizontal connections, on the basis of which stable connections between structural units arise and develop, which ensures the unified work of the Security Service of Ukraine in the field of defense of state sovereignty and territorial integrity;

– the organizational structure of the Security Service of Ukraine goes against the principle of territoriality, which is related to the administrative-territorial division of the country, instead, there are other structural subdivisions «outside the territorial division».

Key words: Security Service of Ukraine, state sovereignty, territorial integrity, organizational and staff structure, system, archive, educational process, examinations.

Постановка проблеми. Будь-який орган державної влади не може існувати без персоналу, який по-суті забезпечує його діяльність і представляє цей орган у відносинах із іншими інституціями. Без працівників державний орган виглядає як абсолютно беззмислове явище, що має тільки зовнішню форму, без внутрішнього наповнення. Звичайно, припустити подібну модель функціонування державних органів неможливо, адже в такому разі останні не зможуть виконувати поставлені перед ними завдання, що стане тригером, який запустить процеси руйнації всього державного апарату. В той же час саме кваліфіковані працівники здатні забезпечити ефективну роботу

органу державної влади, при чому необхідно розуміти, що кількість працівників залежить від складності та обсягу поставлених завдань. У свою чергу наявність значної кількості працівників у межах одного органу, обумовлює необхідність побудови усталеної системи, де кожний елемент (структурний підрозділ та/або працівник) має своє чітко визначене місце та компетенцію, внаслідок чого будується певна ієрархія. Таким чином, мова йде про організаційний аспект і внутрішню побудову системи органу, що забезпечуються управлінськими процесами, результати яких знаходять своє відображення в законах і підзаконних нормативно-правових актах. Наявність декларованої орга-

нізаційно-штатної структури є основою для подальших управлінських і правових процесів як от розподіл функціональних обов'язків і затвердження положення про той чи інший структурний підрозділ, відповідно.

Стан дослідження проблеми. Дослідження окресленої проблематики не знайшло відображення в сучасній юриспруденції, а і в галузі адміністративного права, а ні в інших галузях. Тому, наукова праця побудована на загальних положеннях про організаційно-штатну структуру, вироблених теорію державного управління (А.І. Гордійчук, М.І. Дзямулич, О.В. Потьомкіна, Н.Т. Рудь, О.В. Середа І.В. Шубала, О.М. Шубалий), а також на підставі висновків вчених щодо аналогічної проблематики, проте в інших сферах, зокрема: Д.О. Булатіна, Ю.І. Куцого, О.Ю. Прокопенка.

Мета статті полягає у наданні вичерпного переліку ознак, які розкривають сутність організаційно-штатної структури СБ України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

Виклад основного матеріалу. З метою проведення об'єктивного дослідження організаційно-штатної структури СБ України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, необхідно з'ясувати низку теоретичних аспектів, зокрема визначити зміст категорії організаційно-штатної структури та її утворюючих термінів (структура, штат тощо).

Під структурою необхідно розуміти побудову, устрій, організацію якогось явища, «взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого» [1, с. 789]. Одночасно, слова організаційний і штатний використовуються в даному словосполученні для надання характеристики такої системі з точки зору постійного персоналу та структурних підрозділів [2, с. 534-535]. Фактично, коли мова йде про організаційно-штатну структуру того чи іншого суб'єкта, під останньою розуміється наявність системи побудови, внутрішньої структури та певної кількості персоналу. Наприклад, будь-який орган має власну внутрішню структуру, яку як правило складають відповідні підрозділи, що мають своє функціональне призначення та об'єднують професіоналів за фахом.

Подібно організаційно-штатна структура розглядається в науково-методичній літературі, здебільшого як одні з визначальних ознак персоналу підприємства, поряд з соціальною та рольовою [3, с. 13]. Від так організаційна структура персоналу характеризує участь співробітників у реалізації функцій суб'єкта, в той час, коли штатна структура містить відомості про якісні ознаки, зокрема структурні підрозділи, перелік посад, кваліфікацію, оплату праці тощо [3, с. 15].

В адміністративному праві, яке є дотичним до теорії управління та менеджменту організаційно-штатну структуру розглядають більш різнобічно. Так, Ю.І. Кудий визначає організаційно-штатну структуру територіальних управлінь МВС України як «узгоджену сукупність підрозділів та служб органів внутрішніх справ, передбачених штатом, які співпрацюють на регіональному рівні і налагоджують безперервну взаємодію з метою більш ефективного виконання покладених на них обов'язків, відповідно до яких вони виконують свої правоохоронні функції» [4, с. 109]. Також заслуговує на увагу підхід О.Ю. Прокопенка та Д.О. Булатіна щодо визначення складових організаційно-штатної структури НП України як суб'єкта здійснення превентивної діяльності акцентують увагу на тому, що такі «структурні елементи, які за своїм цільовим призначенням і характером діяльності відносять їх до суб'єктів що здійснюють превентивну діяльність» [5, с. 205]. Таким чином, вчені підкреслюють, що за умови визначення таких ознак як штат і структура в конкретному напрямі (здійснення превентивної діяльності), пріоритетну роль відіграють ті підрозділи, які його здійснюють.

На відміну від більшості державних органів, структура та чисельність СБ України затверджена спеціальним Законом України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України» [6]. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту система СБ України складається з: центрального та регіональних органів (територіальних підрозділів). Особливостями цієї системи є те, що: по-перше, регіональні органи СБ України можуть бути створення без врахування принципу територіальності, іншими словами їх кількість і локації можуть не збігатись із адміністративно-територіальним поділом країни; по-друге, регіональні органи СБ України не обмежуються суто територіальними підрозділами у областях, натомість до них доцільно відносити: Інститут підготовки юридичних кадрів (далі – ПШЮК), Науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБ України (далі – ІСТЕ СБ України), Військово-медичне управління (далі – ВМУ) тощо.

Загальна структура СБ України закріплена в ст. 1 Закону України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України»: Центральне управління Служби безпеки України (далі – ЦУ СБ України); регіональні органи; «органи військової контррозвідки; навчальні, наукові, науково-дослідні та інші заклади, установи, організації і підприємства» [6]. ЦУ СБ України складається з таких функціональних підрозділів: «контррозвідки; захисту національної державності; контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки; боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів; досудового слідства; охорони державної таємниці; оперативно-технічних заходів; оперативного документування; спеціального зв'язку; організаційного, інформаційно-аналітичного, кадрового, правового, господарського, фінансового та інших видів забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України» [6].

Подібно до загальної структури СБ України її організаційна структура суворо регламентована законодавством і затверджена Президентом України. Так, у ЦУ СБ України утворено: апарат Голови СБ України; департаменти; головні управління та управління; центри; Головну інспекцію; відділ забезпечення досудового слідства; службу мобілізації та територіальної оборони. Згідно з п. 4 Організаційної структури Служби безпеки України затвердженої Указом Президента України від 27.12.2005 № 1860/2005 [7] одним із її елементів є заклади, установи, організації і підприємства, в тому числі ті, що здійснюють науково-дослідну діяльність, а саме: Національна академія СБ України (далі – НА СБ України), ІСТЕ СБ України, Галузевий державний архів СБ України (далі – ГДА СБ України) та інші.

НА СБ України утворено як бюджетну неприбуткову установу, основною метою якої є «створення умов, необхідних для здобуття вищої і післядипломної освіти, проведення наукової діяльності в інтересах зміцнення національної безпеки України та ефективного виконання завдань забезпечення державної безпеки» [8]. Дана установа здійснює підготовку кадрів для СБ України та інших органів державної влади, а також їх післядипломну освіту (перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації). У свою чергу підготовка кадрів проводиться за трьома рівнями вищої освіти: бакалаврським, магістерським і освітньо-науковим.

ІСТЕ СБ України має статус державної спеціалізованої експертної науково-дослідної установи, основними завданнями якої є: проведення судових експертиз; виготовлення та впровадження в роботу СБ України спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації та іншої спеціальної техніки; здійснення наукової діяльності та попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю [9].

ГДА СБ України – це державна архівна установа створена з метою централізованого зберігання та супутніх

операцій із службовою документацією та оперативними документами. Відповідно до п. 9 Положення про Галузевий державний архів Служби безпеки України затвердженого наказом СБ України та Міністерства юстиції України від 10.10.2011 № 384/3127/5 [10] основними завданнями ГДА СБ України є: обробка (науково-технічне опрацювання, систематизація) та зберігання документів переданих в архів, у тому числі документів Національного архівного фонду та організаційно-розпорядчих документів структурних підрозділів СБ України; проведення експертизи цінностей документів; забезпечення окремих заходів спрямованих на охорону державної таємниці; виявлення унікальних документів, зокрема тих, що відносяться до історико-культурної спадщини України; створення й удосконалення довідкового апарату до документів, що знаходяться на зберіганні в ГДА СБУ» [10] тощо.

З 1998 функціонує Антитерористичний центр при Службі безпеки України (далі – АЦ СБ України), який «здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні» [11]. Специфіка діяльності АЦ СБ України відбивається в його наступних завданнях: інформаційно-аналітична підтримка боротьби з тероризмом на державному та міжнародному рівнях; розробка основних засад і нормативно-правового забезпечення (програм, рекомендацій, концепцій, законопроектів тощо) боротьби з тероризмом; організація та проведення антитерористичних операцій, командно-штабних і тактико-спеціальних навчань; налагодження взаємодії з правоохоронними органами та спеціальними службами національним та іноземними.

Невід'ємним елементом організаційної структури СБ України є його регіональні управління, зокрема: Головне управління СБ України в Автономній Республіці Крим, Київській, Донецькій та Луганській областях, а також у місті Києві; Управління СБ України в 21 областях та у місті Севастополі.

Чітку законодавчу регламентацію організаційно-штатної структури СБ України, по праву можна віднести до одної з її визначальних ознак, на ряду з чітким закріпленням чисельності працівників, яка залежить від наявності чи відсутності спеціальних умов. Так, загальна чисельність СБ України становить 27000 осіб, в особливий період – 31000, «а на період дії воєнного стану – у кількості згідно з Мобілізаційним планом України на особливий період» [6].

Безапеляційним є той факт, що організаційно-штатна структура СБ України в сукупності дозволяє визначити цей орган як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Водночас такий підхід буде вважатись правильним лише за умови уточнення, що в зазначеній структурі є підрозділи які безпосередньо забезпечують захист державного суверенітету та територіальної цілісності та інші підрозділи, що сприяють роботі останніх. Наприклад, співробітники окремих підрозділів здійснюють інші не менш важливі функції: НА СБ України – підготовку кадрів; ІСТЕ СБ України – експертизи, які можуть бути використані, під час захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, а ГДА СБУ – є розпорядником інформації, що може стати в нагоді в процесі здійсненні окремих заходів із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. За умови такого підходу доцільно розглядати організаційно-штатну структуру СБ України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності в широкому та вузькому значенні.

В широкому значенні до організаційно-штатної структури СБ України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності необхідно віднести

всі структурні підрозділи, закріплені в Законі України «Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України» [6] та Організаційній структурі Служби безпеки України затвердженої Указом Президента України від 27.12.2005 № 1860/2005 [7]: ЦУ СБ України та органи військової контррозвідки; регіональні управління (Головні управління СБ України в Автономній Республіці Крим, Київській, Донецькій, Луганській областях, а також у місті Києві, обласні управління СБ України та Управління СБ України в місті Севастополі); заклади, установи, організації і підприємства (НА СБ України, ІСТЕ СБ України, ГДА СБУ); АЦ СБ України.

У вузькому значенні організаційно-штатна структура СБ України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності включає лише ті структурні одиниці, які приймають безпосередню участь у обороні державного суверенітету та територіальної цілісності, зокрема це підрозділи: військової контррозвідки (Департамент військової контррозвідки); контррозвідки (Департамент контррозвідки); захисту національної державності (Департамент захисту національної державності, Головне управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки, Служба мобілізації та територіальної оборони); контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки (Департамент контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки); боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів (Центр спеціальних операцій боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів із статусом департаменту); досудового слідства (Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю зі статусом департаменту, Головне слідче управління); охорони державної таємниці (Департамент охорони державної таємниці та ліцензування); АЦ СБ України.

Висновки. Підсумовуючи все наведене вище організаційно-штатну структуру СБ України як суб'єкта захисту державного суверенітету та територіальної цілісності можна охарактеризувати наступним чином:

- дуальним підходом щодо визначення такої структури, що дозволяє визначити її у: широкому значенні як сукупність усіх підрозділів СБ України; вузькому – до такої структури входять виключно ті структурні підрозділи, що здійснюють захист державного суверенітету та територіальної цілісності;

- безпрецедентною законодавчою регламентацією організаційної та штатної структури СБ України, з можливістю її оперативної зміни, під час особливого періоду, котра забезпечує стійкість останньої;

- як певну модель, яка заснована, переважно на вертикальних зв'язках, а тому в цій моделі привалює саме вертикальна побудова структурних підрозділів СБ України за профілями основних напрямів діяльності, де пріоритетним є захист державного суверенітету та територіальної цілісності;

- встановленими вертикальними та горизонтальними зв'язками, на підставі яких виникають і розвиваються установлені зв'язки між структурними підрозділами, що забезпечує уніфіковану роботу СБ України в сфері оборони державного суверенітету та територіальної цілісності;

- організаційна структура СБ України йде в розріз із принципом територіальності, який пов'язаний із адміністративно-територіальним поділом країни, натомість існують й інші структурні підрозділи «поза межами територіального розподілу».

На сьогоднішній день організаційно-штатну структуру СБ України можна назвати однією з найбільш ефективних та дієвих, що досягається за рахунок її стабільності, незмінності та гарантованості, а також за допомогою чітко визначених завдань і функцій СБ України, які необхідно дослідити в перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 т. К.: Наукова думка, 1973. Т.9, 1978. 916 с.
2. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 т. К.: Наукова думка, 1973. Т.11, 1980. 699 с.
3. Управління персоналом: підручник / О. М. Шубалий, Н. Т. Рудь, А. І. Гордійчук, І. В. Шубала, М. І. Дзямулич, О. В. Потьомкіна, О. В. Середа; за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. 404 с.
4. Куций Ю.І. Особливості організації діяльності територіальних органів внутрішніх справ України. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України*: матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. (Київ, 12 березня 2015 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2015. С. 108-110.
5. Прокопенко О. Ю., Булатін Д. О. Організаційно-штатна структура Національної поліції України як суб'єкта здійснення превентивної діяльності. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності національної поліції України*: зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квітня 2019 року). Харків: ХНУВС, 2019. С. 204-206.
6. Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України: закон України від 20.10.2005 № 3014-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3014-15#Text>
7. Питання Служби безпеки України: указ Президента України від 27.12.2005 № 1860/2005 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1860/2005#Text>
8. Статут Національної академії Служби безпеки України (погоджений загальними зборами (конференцією) колективу Національної академії Служби безпеки України, протокол № 1 від 31.05.2016) / Веб-сайт Національної академії Служби безпеки України. URL: <https://academy.ssu.gov.ua/ua/60-statut-nacionalnoi-akademii-sbu-istoriya-akademii>
9. Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України: наказ Центрального управління Служби безпеки України 24.12.2014 № 855 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15#Text>
10. Про затвердження Положення про Галузевий державний архів Служби безпеки України: наказ Служби безпеки України та Міністерства юстиції України від 10.10.2011 № 384/3127/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1189-11#Text>
11. Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України: указ Президента України від 14.04.1999 № 379/99 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/99/sp:dark?dark=0#Text>